

**МАКРОИКОНОМИЧЕСКА ТЕОРИЯ И ПОЛИТИКА
ЗА МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛИЗАЦИЯ –
ПОЯВА И РАЗВИТИЕ ДО ГЛОБАЛНАТА ФИНАНСОВА КРИЗА
ОТ 2008-2009 ГОДИНА**

Доц. д-р Христо Мавров

Въведение

Сред най-дискутираните области на икономическата теория и политика са тези за механизма на функциониране на пазарната икономика и за ролята на държавата. Историческото развитие свидетелства, че в областта на икономическата политика се е преминавало от периоди на ненамеса на държавата в икономическия живот към активно и целенасочено въздействие чрез инструментите на фискалната и паричната политика. Променяла се е и самата форма на намеса – от активна фискална политика и парична политика към предимно парична политика, подчинена на определени правила. Какво стои в основата на промените в икономическата политика? Може ли да се твърди, че възникващите теоретични идеи са предпоставка за новостите в макроикономическата политика? Значимите кризисни събития в икономиката служат ли за катализатор на нови теории, или новите теории са просто резултат от интелектуални занимания на кабинетни гении, които творят модели, желаяйки да оставят името си в областта на икономическата наука?

Развитието на макроикономическата теория показва, че всяко едно от големите теоретични постижения през XX век – кейнсианската теория, монетаризмът и новата класическа макроикономика, както и макроикономическите политики, които те предпоставят – възниква преди всичко като отговор на съществени качествени промени в реалната икономика и води до

драстични отклонения от нормалното развитие. Великата депресия от 1929 г. причинява най-значимото нарастване на безработицата през последните два века и в резултат на това възниква кейнсианската теория и политика. Стагфлацията в началото на 70-те години на XX век е съпроводена с най-високата инфлация в развитите страни. Тя получава своето теоретично обяснение от монетаризма и новата класическа икономика, които се превръщат в основа и за коренно различна от кейнсианството политика. Впоследствие тези теоретични концепции се видоизменят и обогатяват както в резултат на противоборството между идейните позиции, които защитават, и теоретичната критика, която получават, така и следвайки своята вътрешна логика на адаптация към променящите се икономически условия. Независимо от съществените различия в техните идеи и значителни разногласия по редица въпроси след 80-те години, до началото на 2000 г., между икономистите от мейнстрийма възниква широк консенсус относно макроикономическата политика. Той е съпроводен с дълъг, над 20-годишен период на възходящо икономическо развитие, съпроводено с незначителни и краткотрайни рецесии, поради това наречено в икономическата литература „Великото изглаждане” (Great moderation).

Финансовата криза от 2008-2009 г., съчетана с дълбока рецесия¹ и бавно възстановяване, предизвиква нов кръг от спорове между макроикономистите. Предложения и идеи за промяна не липсват. Дали те представляват значима иновация в областта на макроикономическата теория и политика или се следва друг път – адаптиране на съществуващите теории и модели в рамките на мейнстрийма? Отговорът на този въпрос е невъзможен, без да се изясни развитието на макроикономическата мисъл и политика до кризата от

---

¹ Рецесията от 2008-2009 г. е най-дълбоката след Великата депресия от 1929 г. и поради това получава названието „Великата рецесия”. При използването на комплекс от показатели за САЩ (продължителност 18 месеца, общ спад в БВП, размер на безработицата, темп на възстановяване след края на рецесията през юни 2009 г.) тя се оказва по-лоша от големите рецесии през 1973-1975 и 1980-1982 г. Освен това е и глобална. По данни на МВФ през 2009 г. 91 страни с общ дял в световното производство от две трети реализират спад в БВП в сравнение с рецесията от 1980-1982 г., когато спадът засяга 48 страни, произвеждащи 46% от световния продукт. WORLD ECONOMIC OUTLOOK: Challenges to Steady Growth. International Monetary Fund | October 2018, p. 73.

2008 г., защото, независимо от възникналия през последните години относителен консенсус, интелектуалното противоборство между основните теоретични школи в рамките на мейнстрийма никога не е спирало. Това сега влияе върху начина, по който икономистите проектират бъдещите промени и в теорията, и в политиката.

Целта на студията е да установи наличието на връзка между значимите сътресения в икономиката, появата и развитието на новите икономически направления в макроикономическата теория за стабилизация и въздействието им върху промените в макроикономическата политика.

За постигането на тази цел се решават няколко **задачи**.

Първо, анализират се предложенията на икономистите за систематизация на етапите в развитието на макроикономическата теория, като се аргументира и позицията на автора по водения дебат.

Второ, извеждат се причините за появата на трите най-влиятелни икономически школи, представят се техните идеи за функционирането на икономиката и се откроява въздействието им върху провежданите политики за икономическа стабилизация.

На тази основа се изгражда **тезата** за наличието на универсална и периодично повтаряща се взаимна триединна връзка между кардиналните промени в глобалната икономическа среда, възникването и развитието на теоретичните икономически парадигми и съответстващите промени в целите и инструментите на макроикономическата политика в отделните страни.

Акцентът е поставен преди всичко върху ортодоксалното кейнсианство, от една страна, и монетаризмът и новата класическа макроикономика като съвременни варианти на докейнсианската класическа теория, от друга страна, доколкото точно те пораждат радикалната промяна в идеите и провежданите политики.

Глава първа

Теоретичният дебат за етапите в развитието на макроикономическата теория

Традиционно се приема, че макроикономическата теория води началото си от Джон Мейнард Кейнс и неговата „Обща теория на заетостта, лихвата и парите“ от 1936 г. В потвърждение на това разбиране историците на макроикономиката Б. Сноудън и Х. Вейн през 2005 заявяват „Ако Икономиксът започва със Смит, то Макроикономиксът започва с Кейнс“². В същото време има привърженици и идеята, че синтезът на кейнсианските и класическите идеи, намерили израз в модела на Джон Хикс от 1937 г., наречен по-късно от Пол Самуелсон неокласически синтез, е именно началото на съвременната макроикономическа теория³.

Казаното от М. Блауг за икономическото познание като процес на приемственост и натрупване е твърдение, с което не може да не се съгласим: „Икономическото познание е исторически определено... това, което днес знаем за икономическата система, не е нещо, което сме открили сутринта, а е сбор от всичките ни прозрения, открития и погрешни начинания в миналото. Без Пигу нямаше да има Кейнс; без Кейнс нямаше да има Фридман; без Фридман нямаше да има Лукас; без Лукас нямаше...“⁴. Сравнително кратката история на макроикономиката предполага, че нейната периодизация е ясна и общоприета, но един по-задълбочен поглед показва, че между учениците не съществува единодушие относно този въпрос.

Могат да се открият два основни подхода сред макроикономистите – едните разглеждат развитието на макроикономическата теория като процес

---

² Snowdon, B., H. Vane. *Modern Macroeconomics. Its Origins, Development and Current State*. Edward Elgar Publishing, 2005, p. 3.

³ История экономических учений (ред. Г. Худокормов). Москва, 2004, с. 384-385. Главата „История макроэкономической теории“ е превод от френската книга *Nouvelle histoire de la pensee economique (sous la direction de Alain Beraud et A Gilbert Facarello)*, tome 2. Paris: Editions la Decouverte, 1993.

⁴ Blaug, M. (1991a) *The Historiography of Economics*. Aldershot, UK and Brookfield, USA: Edward Elgar. Цитирано по: Snowdon, B., H. Vane. *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*. Edward Elgar, 2005, pp. 1-697. (https://www.academia.edu/36111199/Modern_Macroeconomics_-_B.Snowdon_H.Vane_2005_WW.pdf).

на постепенно натрупване и усъвършенстване на икономическото знание, докато другите предпочитат по-екстремна терминология и подход, представяйки развитието на макроикономическата теория като резултат на революции, победи и загуби.

1.1. Макроикономическата теория като еволюционен процес

Според **първото направление**, чийто представител е О. Бланшар, Макроикономиксът възниква и се развива в резултат на **процес на еволюционни изменения**, а не на революции и контрареволуции. Бланшар счита, че през ХХ век могат да се обособят **три епохи (фази)** в развитието на макроикономическата теория.

Първата фаза е до 1940 г. и е период, през който са възникнали необходимите съставки на една макроикономическа теория, но такава все още няма, защото липсва интегрирана рамка. Към тези съставни елементи той отнася паричната теория (количествената теория за парите) и теорията за бизнес цикъла на австрийската школа.

Втората е от 1940 до 1980 г. Това е период на консолидация на съществуващите идеи за макроикономиката. Създаването на необходимата интегрирана рамка започва от статичния IS-LM модел и е насочена към динамизацията на IS-LM модела и включване на изместената с очакванията крива на Филипс, анализите върху потребителската функция, инвестициите и финансовите решения, предложени от Ф. Модилиани, М. Фридман и Дж. Тобин. Следващото стъпало в процеса на качествени натрупвания е въвеждането в макроикономическия анализ на рационалните очаквания от Дж. Лукас.

Третата фаза, стартира след 1980 и продължаваща до глобалната криза⁵, е свързана с опит за изучаване и включване в моделите на различните видове несъвършенства на конкурентния пазар, отчитане на значението

---

⁵ Уточнението за горна граница на третия етап е на автора. Има се предвид, че тази класификация на О. Бланшар е направена през 2000 г., т.е. преди кризата. От друга страна именно Бланшар е един от авторите, който предлага сериозно преосмисляне на макроикономическите теории и модели след глобалната криза. вж. Blanchard, O., G. D. Ariccia, P. Mauro. Rethinking Macroeconomic Policy. // IMF SPN/10/03, February 12, 2010 (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2010/spn1003.pdf>); Blanchard, O. J. How the Crisis Changed Macroeconomics, 2014 (<https://www.weforum.org/agenda/2014/10/olivier-blanchard-financial-crisis-macroeconomics/>).

при формиране на номиналната заплата и цените, ефектите на асиметрична информация, разработване на модели за търсене и договаряне на децентрализирани пазари. Това са научни проблеми, около които се обединяват много макроикономисти. Днес, както заявява Бланшар, трудно може да се намери изследване, неотчитащо едни или други несъвършенства на пазара и техните макроикономически последици⁶.

Този подход, в който няма ясно открити икономически школи и направления, отразява виждането на Бланшар, че развитието на макроикономическата теория е процес на „постепенно акумулиране на знания: „*Макроикономиката е непрекъснато развиваща се, тя е резултат от еволюционен процес, в който се елиминират провалилите се идеи и остават само онези, които изглеждат добре обясняват реалността*”⁷.

1.2. Макроикономическата теория като процес на революционни промени

Второто направление сякаш е по-предпочитано от икономистите, опитващи се да систематизират етапите в развитието на макроикономическата теория. В сърцевината на това направление са трите големи теоретични постижения на XX век в областта на икономиката: кейнсианската теория, монетаризмът и новата класическа макроикономика.

Например периодизацията на М. Удфорд започва с появата на някои макроикономически идеи (тук могат да се споменат изследванията на норвежеца Рагнар Фриш от 1933 г., който пръв разграничава микро- от макроикономическия анализ), намерили израз в изучаването на бизнес цикъла в началото на XX век. Продължава с появата на Кейнсианската революция и неокласическия синтез, и тяхната доминираща роля до края на 60-те години. След това проследява трите атаки към неокласическия синтез от страна на монетаризма, на новата класическа икономика и на теорията за реалния бизнес цикъл. Накрая той обявява появата на „нов неокласически синтез”. Последният възниква на основата на враждане на кейнсиански елементи в моделите на реалния бизнес цикъл⁸.

---

⁶ Blanchard, O. What Do We Know About Macroeconomics that Fisher and Wicksell Did Not? // Quarterly Journal of Economics, November, 2000, p. 1376.

⁷ Пак там.

⁸ Woodford, M. Revolution and Evolution in Twentieth-century Macroeconomics. // Frontiers of the Mind in Twenty-First Century (P. Gifford, ed.). Cambridge, Harvard University Press, 1999.

Аналогично виждане имат и М. Гудфренд и Р. Кинг⁹. При тях е ясно разграничението на **четири етапа** в развитието на макроикономическата теория: неокласически синтез; монетаризъм и рационални очаквания; теория за реалния бизнес цикъл; нов неокласически синтез.

Джон Тейлор¹⁰ от Станфордския университет приема, че в развитието на макроикономическата теория има **две големи революции** – „кейнсианската революция” и „революцията на рационалните очаквания”. От последната се развиват няколко направления: школата на новата класическа икономика, школата на теорията на реалния бизнес цикъл, школата на новата кейнсианска икономика и в по-ново време новият неокласически синтез.

Според А. Берауд и Г. Факарело¹¹ в развитието на макроикономическата теория могат да се обособят **три етапа**: неокласическият синтез, новата класическа макроикономика, новата кейнсианска макроикономика. Особеното в тяхното разбиране е мястото на монетаризма. Традиционно монетаризмът се поставя наред с теорията за рационалните очаквания и теорията за реалния бизнес цикъл – и по отношение на теоретичния анализ, и като философски основи, и като предписание за икономическата политика – и трите школи съдържат радикална критика на кейнсианската парадигма. Монетаристите получават сериозен отпор от кейнсианците начело с Джеймс Тобин. Последващите теоретични спорове сближават позициите до такава степен, че някои икономисти считат, че е възникнал нов синтез – кейнсианско-монетаристки. Според Б. Сноудън и Х. Вейн „влиянieto на монетаристите се вражда в съществуващата концептуална рамка и води до кейнсианско-монетаристки синтез”¹². На подобна позиция застава и М. Удфорд: „Кейнсианският модел от 70-те години вражда най-важните прозрения на монета-

---

⁹ Goodfriend, M. R. King. The New Neoclassical Synthesis and the Role of Monetary Policy. NBER Macroeconomic Annual 1997. Cambridge: The MIT Press, p.231.

¹⁰ Taylor, J. How the Rational Expectations Revolution has Changed Macroeconomic Policy Research. Paper presented at the 12-th World congress of the IEA, Buenos Aires, Argentina, 24.08.1999, p. 2.

¹¹ История экономических учений (ред. Г. Худокормов). Москва, 2004, с. 390.

¹² Snowdon, B., H.Vane. The Development of Modern Macroeconomics: Reflections in the Light of Johnson's Analysis After Twenty-Five Years. // Journal of Macroeconomics, 1994, Vol. 18, p. 386.

ристите и така се постига нов синтез”¹³. А. Берауд и Г. Факарело заявяват, че „нито монетаризмът в собствен смисъл, нито вторият етап на синтеза на кейнсианците и класиците, в който той участва....”¹⁴ така и не намират истинско системно изложение. Привърженици на идеята за кейнсианско-монетаристкия синтез са също А. Блайндер, Р. Липси и М. Деврой. Последният дори смята, че ако се говори за някакъв синтез, то той не е между кейнсианци и класици в рамките на обявения от Пол Самуелсон през 1955 г. неокласически синтез, а по-скоро между кейнсианци и монетаристи. Един от аргументите – дебатът между Дейвид Лейдлър и Джеймс Тобин на страниците на *Economic Journal* през 1981 г. – потвърждава, че достатъчно на брой представители от двете теоретични школи приемат съществуването на сливане в теоретичните позиции¹⁵. Същото едва ли може да се твърди за кейнсианци и класици преди 1955 г.

Всички цитирани дотук икономисти приемат, че в областта на позитивния анализ кейнсианци и монетаристи стоят на близки позиции. В кейнсианския позитивен икономикс се приема, че цените и работните заплати са относително негъвкави и тяхното изменение е твърде бавно във времето, за да се уравни пазарите. Освен това макроикономическата политика (и фискалната и паричната) влияе върху съвкупното търсене, а чрез него върху реалната икономика. Кейнсианците използват като инструментариум преди всичко модела IS-LM, за да представят механизма за влияние на инструментите на фискалната и паричната политика върху БВП и цените. Същата методологическа рамка прилагат и монетаристите, като приемат влиянието на макроикономическата политика върху съвкупното търсене. Ако има някакви различия, те се изразяват в наклона на кривите IS и LM и скоростта на приспособяване на икономиката. В този именно смисъл се твърди за осъществения кейнсианско-монетаристки синтез – те имат еднаква методологическа основа и затова синтезът е възможен.

---

¹³ Woodford, M. *Revolution and Evolution in Twentieth-century Macroeconomics*. // *Frontiers of the Mind in Twenty-First Century*. Harvard University Press, 1999, p. 18.

¹⁴ История экономических учений, с. 393.

¹⁵ Vroey, M. *The History of Macroeconomics Viewed Against the Background of the Marshall-Walras Divide*. // HOPE Conference on „The IS-LM model: Its Rise, Fall and Strange Persistence”, 25-27.04. 2003. Duke University, p. 11.

Именно близките позиции в сферата на позитивния икономикс принуждават А. Берауд и Г. Факарело да определят монетаризма, по-точно кейнсианско-монетаристкия синтез, в който той участва, като втори стадий на неокласическия синтез. В същото време, според Берауд и Факарело, теорията за рационалните очаквания (новите класици) на Дж. Лукас¹⁶ и теорията на реалния бизнес цикъл на Ф. Кидленд и Е. Прескот¹⁷ имат обща теоретична концепция и могат да се третират като два етапа на една и съща парадигма: **новата класическа икономика**. Така те спадат към **втория етап** в развитието на макроикономическата теория. Самото направление тръгва с наименованието „теория на рационалните очаквания”, но скоро Джеймс Тобин му дава името „нови класици”. В основата на единството на двете теории е общата им цел и теоретични предпоставки – създаването на равновесна теория на цикъла, подчинена на хипотезата за рационалните очаквания и самоизчистващите се пазари.

Различията се крият в причината за бизнесколебанията. Теоретиците на рационалните очаквания отричат паричната политика, смятат я за абсолютно неефективна и твърдят, че тя е причина за икономическия цикъл. Теоретиците на реалния бизнес цикъл разглеждат технологичните промени като единствен източник за макроикономическите колебания. С други думи те променят природата на шоковите импулси – вместо в паричния сектор ги търсят в реалния. Става дума за такива фактори, влияещи върху бизнес цикъла като производителността на труда, фискалната политика, измененията в относителните цени.

Според А. Берауд и Г. Факарело **третият етап** в развитието на макроикономическата теория е **новото кейнсианство**. В основата на това направление са опитите да се изведат микроикономическите основи на някои макроикономически модели на базата на теорията за несъвършената конкуренция. Такава е работата на Дж. Стиглиц¹⁸ от 1977 г. Към това се добавя и тео-

---

¹⁶ Lucas, R. Expectations and the Neutrality of Money. // Journal of Economic Theory, 1972, Vol. 4, pp. 103-124.

¹⁷ Kydland, F., E.C. Prescott. Time to build an Aggregate Fluctuations. // Econometrica, 1982, Vol. 50, №6, pp. 1345-1370.

¹⁸ Dixit, A., J.E. Stiglitz. Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity. // American Economic Review, 1977, Vol. 67, pp. 297-308.

рията за несъвършената информация. Общ е стремежът за поставяне на **кейнсианските идеи на микроикономически основи**. Работите на Дж. Стиглиц и А. Вейс¹⁹ от 1981 г. имат за обект кредита, финансовите пазари, теорията за несъвършената информация и нейните макроикономически последици. Всички тези изследвания са насочени към разкриване на микроикономическите основи в съответствие със стандартните макроикономически механизми в рамките на кейнсианското направление. Дж. Стиглиц е основоположникът на това ново направление.

Впоследствие сред някои водещи икономисти се налага идеята, че подобно на Самуелсоновия неокласически синтез се наблюдава нов неокласически синтез. Според М. Удфорд през 80-те се осъществява враждане на кейнсиански елементи в теорията за реалния бизнес цикъл. За М. Гудфренд и Р. Кинг **новият неокласически синтез** приема влиянието на паричната политика върху реалния сектор за съществено. В нормативен план новият неокласически синтез продължава кейнсианската традиция за използване на паричната политика за влияние върху съвкупното търсене. Този нов синтез „комбинира кейнсиански и класически елементи“²⁰. Грегори Манкю също констатира, че след 90-те се навлиза в нов синтез, при който „хора, които преди са използвали моделите на реалния бизнес цикъл сега се стремят да вградят в тях паричните ефекти. Това поражда надежда, че моделите на новите кейнсианци и на реалния бизнес цикъл се сливат във велик синтез (grand syntesis), който възприема силните страни на двата подхода“²¹.

Независимо от заявеното в началото от Сноудън и Вейн, че Макроикономиксът започва с Кейнс, има основания при периодизацията на макроикономическите идеи да се открие и етап на предистория, включващ икономисти от разнородни школи, третиращи макроикономически проблеми. Това е в съзвучие с О. Бланшар, който приема етап преди 1940 г.

Прегледът на вижданията на икономистите за етапите на развитие на макроикономическата теория показва огромно разнообразие по отношение

---

¹⁹ Stiglitz, J., A. Weiss. A Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. // American Economic Review, 1981, Vol. 71, №3, pp. 393-410.

²⁰ Snowdon, B., H. Vane. Modern Macroeconomics. Its Origins, Development and Current State. Edward Elgar Publishing, 2005, p. 701.

²¹ Пак там, с. 340.

на периодизацията и трудността в обединяването на отделни идеи и школи. Но в сърцевината на всяка периодизация стои вечно еволюиращият дебат между класическа и кейнсианска школа. За целите на последващия анализ смятаме, че е най-удачно да приемем разбирането на Тейлор за двете големи революции – „кейнсианската революция” и „революцията на рационалните очаквания”. Доколкото Тобин дава на теорията за рационалните очаквания наименованието „нови класици” или „нова класическа макроикономика”, ще използваме това понятие в по-нататък. В същото време сме убедени, че освен „революционно” макроикономическата теория се развива и „еволюционно” по замисъла на Бланшар. Според Тейлор от теорията за рационалните очаквания освен новата класическа икономика се развиват още няколко направления, сред които е школата на теорията на реалния бизнес цикъл и новата кейнсианска икономика. Доколкото и трите имат общи елементи – рационални очаквания, опора на микроикономически основи и акцент върху съвкупното предлагане – те могат да се отнесат към школите, прилагащи некейнсиански позитивен анализ и това е обединяващото звено. Различието е в нормативен план. Новата кейнсианска икономика (затова е и „кейнсианска“) приема държавния активизъм за стабилизация. Новата класическа макроикономика и теорията за реалния бизнес цикъл отхвърлят дискреционната макроикономическа политика. Поради общата изходна теоретична рамка и методология и отхвърлянето на „дискрециите” в по-нататък ще бъде представена само новата класическа макроикономика.

Най-трудно се оказва да се определи мястото на монетаризма. Фокусирането върху съвкупното търсене и използването на обща теоретична рамка го прави близко с кейнсианството и както посочихме по-горе, много икономисти обявяват възникването на кейнсианско-монетаристки синтез. От друга страна, отхвърлянето на дискреционната макроикономическа политика за макроикономическа стабилизация отдалечава монетаризма от кейнсианството и го приближава до новата класическа икономика. Самият М. Фридмън се отнася негативно към всички опити да го причислят към кейнсианците. В статия от 31.12.1965 г. във вестник „Тайм“ цитират изказване на Фридмън: „Сега ние всички сме кейнсианци”. В писмо до редакцията на вестника от 4.02.1966 г. Фридмън публикува опровержение, че е цитиран

извън контекста. Той заявява, че смисълът на казаното от него е следният: „От една страна, сега ние всички сме кейнсианци, но от друга страна, вече никой не е кейнсианец”²². С това подчертава близостта на монетаризма до кейнсианската теория по отношение на теоретичната рамка и инструментариум, който се използва за позитивен анализ и коренното различие между двете теории по отношение на икономическата философия за ролята на държавата.

Доколкото целта на студията е да се изследва не чисто методологическата рамка на главните теоретични направления в макроикономиката, а да се потърсят причините за възникването им и влиянието им върху макроикономическата политика за стабилизация, в изложението основният критерий за обособяване е близостта на разгледаните теории в нормативен аспект – с други думи изповядваната икономическа философия.

В областта на нормативния икономикс кейнсианците (и некейнсианците), от една страна, и монетаристите и новите класици, от друга страна, стоят на коренно различни позиции. В икономическата философия на първите е залегнала вярата, че цикличните колебания в икономиката намаляват общественото благополучие, че безработицата е най-важният социален проблем и че държавата може и трябва да влияе на съвкупното търсене чрез активна фискална политика, за да ограничава цикличните колебания и да насочва икономиката към пълна заетост. Монетаристите и новите класици изцяло отричат дискреционната макроикономическа политика, защото в икономическата философия, която те възприемат, тъкмо действията на държавата засилват флукуациите в реалната икономика. За тях инфлацията е по-значима от безработицата и усилията на институциите трябва да са насочени към осигуряване на стабилност на паричната единица. Това е свързано със замяна на активната фискална политика с парична политика, основана на правила, която става господстваща форма на макроикономическа политика през 80-те и 90-те години на XX век и първите години на новия век.

---

²² Time, 31.12.1965: The Economy (<https://www.bradford-delong.com/1965/12/time-the-economy-we-are-all-keynesians-now.html>).

Глава втора

От триумфа на кейнсианските идеи към доминация на монетаризма и новата класическа макроикономика в макроикономическата теория и политика

Представената в предходната глава периодизация в развитието на макроикономическата теория не е единствено резултат от саморазвитието на макроикономическа теория, а е преди всичко рефлексия на съществени кризисни стопански явления, чието обяснение тя трябва да даде. В тази връзка Сноудън и Вейн заявяват: „уроците от историята на икономическата мисъл ни учат, че една от основните движещи сили на еволюцията на новите идеи е маршът на събитията”²³. За О. Бланшар Макроикономиксът е преди всичко приложна наука, където идеите, теориите и моделите постоянно се тестват, проверяват чрез данни и често се променят или отхвърлят при промяна на фактите²⁴. Важното е, че, независимо от причините за промяна – външни, или вътрешни, макроикономическата теория се развива под влияние на събитията и оказва значимо влияние върху провеждането на макроикономическата политика.

В основата на първия етап и в двете разгледани по-горе направления (еволюционното и революционното), използвани за периодизация на макроикономическата теория, стои кейнсианската теория. Тя възниква в резултат не на вътрешни, на самата икономическа теория причини, а под напора на кризисни събития в икономиката.

Тъкмо поради това в тази глава доказването на основната теза започва с кейнсианската теория – извеждат се причините за възникването ѝ, изяснява се радикалната промяна в съществуващата дотогава класическа икономическа парадигма относно функционирането на икономиката и коренно различната философия за начина на провеждане на макроикономическа политика.

---

²³ Snowdon, B., H. Vane. Цит. съч., 2005, с. 9.

²⁴ Blanchard, O.J. What Do We Know About Macroeconomics that Fisher and Wicksell Did Not? // Quarterly Journal of Economics, November, 2000, p. 1378.

2.1. Кейнсианската теория – първата значима революция в макроикономиката – причини, теоретични идеи и политика

Кейнсианската теория и политика възниква като необходимост и е отражение на най-дълбокото сътресение до, а както се оказва впоследствие, и след 1929 г. до наши дни. За един период от 75 години до Великата депресия в стопанската история на САЩ са отчетени 19 рецесии, но средната продължителност на тези спадове е по-малко от 2 години. Кризата от 1929 г. е ознаменувана със спад на производството в продължение на 4 години, като сумарното намаление на БВП е 29%. Кризата засяга в различна степен и други развити и по-слабо развити държави – Канада²⁵, Англия, Нова Зеландия, Франция²⁶ и Япония²⁷. България също е засегната от кризата, но в по-малка степен²⁸. Като цяло между 1929 и 1932 г. световният БВП намалява с около 15%. Но от гледна точка на безработицата кризата е много по-продължителна. Действително безработицата в САЩ достига най-високата си стойност от 24,9% през 1933 г., но остава над 10% повече от десетилетие. Подобна е динамиката на безработицата и в Англия, и в Канада, макар и с по-малки стойности, но над 10% за целия период до 1940 г. В Англия върхът на безработицата е 22,1% през 1932 г., а в Канада – 19,3% през 1933 г. (вж. фиг. 1).

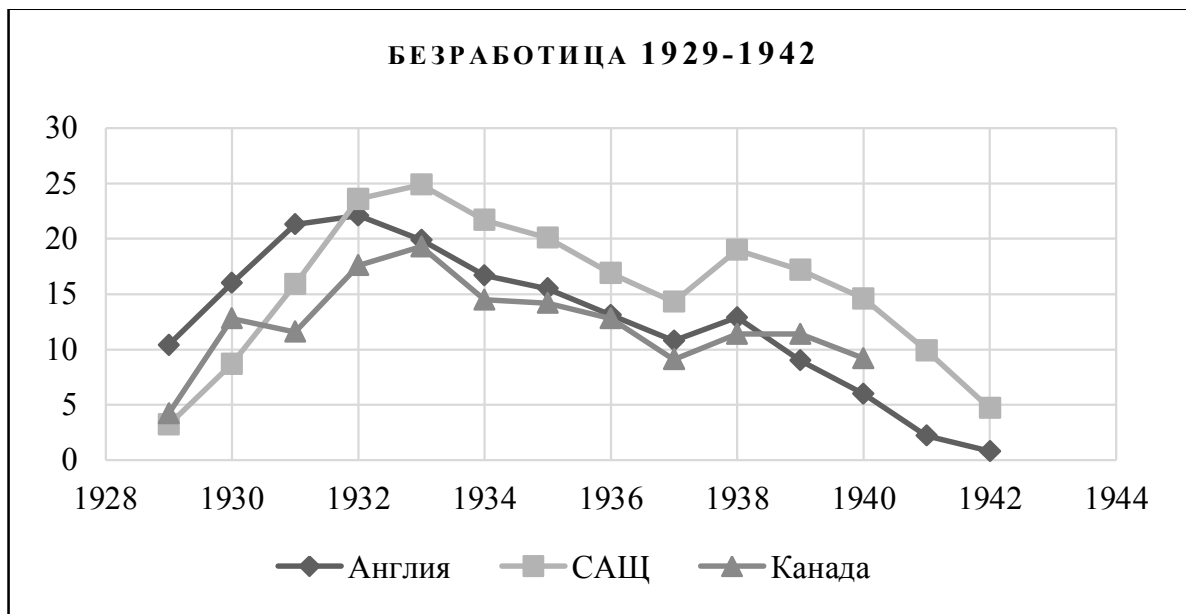
---

²⁵ През 1933 г. БВП е 59,6% от този през 1929 г. Виж Amaral, P.S., J.C. MacGee. The Great Depression in Canada and the United States: A Neoclassical Perspective. // Review of Economic Dynamics, 2002, Vol. 5, №1, pp. 45-72 (<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.465.1103&rep=rep1&type=pdf>).

²⁶ Безработицата е около 5 %. Виж Beaudry, P., F. Portier. The French Depression in the 1930s. // Review of Economic Dynamics, 2002, Vol. 5, №1, pp. 73-99.

²⁷ В Япония БВП спада с 8% за периода 1929-1931 г. След това икономиката се оживява от предприетите мерки.

²⁸ В България кризата започва по-късно, през второ тримесечие на 1930 г. и е единствената от 30 изследвани страни, в която се достига най-бързо дъното и започва възстановяване през второ тримесечие на 1931 г. Виж Albers, T., M. Uebele., The Global Impact of the Great Depression. Economic History Working Papers №218, LSEPS, 2015 (<http://eprints.lse.ac.uk/64491/1/WP218.pdf/>, 3.04.2019).

Фиг. 1. Безработицата в Англия, САЩ и Канада 1929-1942 г.

В резултат на липса на подходяща парична и фискална политика икономиките на развитите страни не успяват бързо да преодолеят спада. Например Канада не разполага с адекватна система за оказване на помощ на безработните, въпреки че безработицата се превръща в национален проблем. Консервативното правителство на Р. Б. Бенет (1930-1935) отказва да предприеме мерки за създаване на работни места. Централна банка на Канада, която да отговаря за паричната политика, е създадена едва през 1934 г.²⁹

В областта на икономическата теория и политика годините след Великата депресия са съпроводени с тотално отхвърляне на количествената теория за парите и като следствие на ролята на паричната политика. След 1929 г. лихвените проценти спадат под 1% в Канада и почти до нула в САЩ, без това да повлияе съществено на инвестициите. Например в САЩ лихвените проценти (тримесечни съкровищни бонове) спадат от 4,4 през 1929 г. до 0% през 1939 г., а в Канада от 2,83 през 1934 г. на 0,67 през 1938 г. В Англия базовият банков лихвен процент намалява от 6,5% през 1929 г. на 2% през 1932 г. и остава на това ниво цели 7 години. Централни банки в развитите

²⁹ The Canadian Encyclopedia (<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/great-depression>).

страни, начело с ФРС, обявяват, че въпреки следването на количествената теория на парите ниските лихвени проценти и политиката на „лесни пари” се оказват неефективно средство срещу депресията. Икономиката на САЩ попада в „капан на ликвидността”³⁰.

Удар по отношение на класическата количествена теория нанася най-вече публикуването през 1936 г. на „Обща теория на заетостта, лихвата и парите” на Джон Мейнард Кейнс. Вместо върху парите и стабилността на търсенето на пари той поставя акцент върху стабилността на функцията на потребление и колебанията на инвестициите като движеща цикличните процеси сила. Така Кейнс преориентира макроикономическата политика от паричната към фискалната политика като главен инструмент за стимулиране на икономиката. С това се поставя началото на тържество на кейнсианските идеи, насочени към осъществяване на пълна заетост.

Следвоенният период, между 1950-1973 г., се приема от икономистите като „златните години” в развитието на пазарните икономики. Това се отнася особено за европейските страни и Япония и в по-малка степен за САЩ. Темповете на икономически растеж в тези страни през този период са значително по-високи от времето преди и след „златните години” (вж. табл. 1).

Таблица 1

Темпове на растеж на БВП за страните от Г-7 (1913 - 1999)

	1913 - 1950	1950 - 1973	1973 - 1999
Япония	2.21	9.29	2.97
Германия	0.30	5.68	1.76
Италия	1.49	5.64	2.28
Франция	1.15	5.05	2.10
Канада	2.94	4.98	2.80

³⁰ Sutch, R. Reading Keynes At The Zero Lower Bound: The Great Depression, The Liquidity Trap, And Unconventional Policy. // Journal of the History of Economic Thought, Cambridge University Press, 2018, Vol. 40, №03, pp. 301-334 (<https://doi.org/10.1017/S1053837217000013>). Трябва да се има предвид, че въпросът за „капан на ликвидността“ по време на Великата депресия не е общоприет. Монетаристите, Алън Мелцер например, го отхвърлят. Виж дискусията в Basile, P., J. Landon-Lane, H. Rockoff. Money and Interest Rates in the United states during the Great Depression, 2010. Working Paper 16204 NBER (<http://www.nber.org/papers/w16204>).

САЩ	2.84	3.93	2.99
Великобритания	1.19	2.93	2.00

Таблицата е съставена по Сноудън и Вейн (2005), с. 18.

С особено висок темп се развива Япония (9,29%), това са годините на „японското икономическо чудо“, а Германия е водеща сред европейските страни с 5,68%. Като цяло през този период Западна Европа³¹ има среден темп на растеж от 4,6%. Наред с тази висока динамика на растежа се постига изключително ниска безработица. Коефициентът на безработица е едва 2,4%³² и това е най-голямото постижение, съответстващо на кейнсианската цел за пълна заетост. В някои страни, например Германия, безработицата е 1% и се приемат значителен брой емигранти (в Германия достигат до 10% от работната сила).

Логично е да се допусне, че възприемането на кейнсианските идеи и превръщането им в макроикономическа политика е в основата на тези успехи. Така твърди А. Мадисън, според който „златните години“ са изцяло кейнсиански феномен, поради това че частният сектор е инвестирал усилено при намален риск поради вярата, че държавата няма да допусне спад в съвкупното търсене³³. Икономическите успехи през тези години са резултат от кейнсианската политика на управление на съвкупното търсене и според Андреа Болто³⁴. Важността на кейнсианската макрополитика за „златните години“ се споделя и от А. Глин, А. Хюдж, А. Липиц и А. Синг, които отбелязват активната фискална политика по време на рецесиите, като и значителното нарастване на размера на публичните разходи от 26% от БВП през 50-те години на 41% в средата на 70-те години. Това е съпроводено от намаляване на разходите за отбрана и увеличаване на дела на трансферните плащания от 8% през 50-те на 16% от БВП в началото на

³¹ Тук са включени само 12 страни: освен четирите страни от таблицата също и Австрия, Белгия, Дания, Нидерландия, Финландия, Швеция, Норвегия и Швейцария.

³² Singh, A. Historical Examination of the Golden Age of Full Employment in Western Europe, 2008. MPRA Paper №24304, p. 3 (<http://mpra.ub.uni-muenchen.de/24304/>).

³³ Цитирано по: Singh, A. Цит. съч., 2008, с. 7.

³⁴ Glyn, A. et al. The rise and fall of the Golden Age. // The Golden Age of capitalism (S. Marglin, J. Schor, eds.). Oxford: Clarendon Press, 1990, pp. 39-125. (http://lipietz.net/ALPC/EGM/EGM_1986j-en1.pdf).

70-те³⁵. Същите автори посочват и други вътрешни и международни фактори, допринесли за този безпрецедентен икономически ръст. Към външните отнасят преди всичко планът „Маршал“, при който САЩ отделя в продължение на 4 години 1% от БВП за възстановяване на европейските икономики, както и международното регулиране на капиталовите потоци и международната търговия чрез създаване на международни институции, в т.ч. МВФ. От вътрешните най-съществените са създаване на социалната държава, засилване на ролята на работниците при договаряне на съотношението между производителност и работни заплати като реализация на фундаменталната идея, че работещите имат право на справедливо участие в резултатите от икономическия растеж. „Два аспекта са от изключителна важност: първо взаимозависимостите между цените и формирането на работните заплати, растежа на производителността и печалбите, и на второ място ролята на държавата при формиране на политиката на макро- и микроравнище (управление на търсенето, политиката на конкуренция и изграждане на държавата на благоденствието)“³⁶. Но възприемането на кейнсианските идеи за активна фискална политика не се осъществява бързо. Независимо че пряк резултат от тези идеи е приемането през 1946 г. в САЩ на „Закон за заетостта“, насочен към осигуряване на кейнсианската цел „максимална заетост, производство и популателна сила“ (Employment Act of 1946, p. 2)³⁷, президентът на САЩ Х. Труман подписва закона, налага вето върху намаляването на данъците с цел стимулиране на икономиката, а президентът Д. Айзенхауер, също републиканец, не използва стимулиращи мерки за рецесиите от 1953, 1957 и 1960 г., като отказва да намали данъците и да ангажира държавата със здравно осигуряване. Основната причина е, че през 50-те години политиците вярват, че са необходими стабилни публични финанси и бюджет, който да е балансиран, ако не всяка година, то поне в рамките на няколко години. Например през 1954 г. Айзенхауер, чрез ограничаване на държавните разходи, намалява наполовина бюджетния дефицит, завещан от Труман.

Едва през 1961 г. администрацията на Д. Кенеди за първи път използва фискалната политика и дефицитното финансиране за въздействие върху съвкупното търсене с цел достигане на потенциалния БВП. Макар и за кратко направеното от Кенеди за прилагане на кейнсианските идеи променя

---

³⁵ Glyn, A. et al. Цит. съч., 1990, с. 24.

³⁶ Пак там, с. 18.

³⁷ Employment Act of 1946, p. 2 (<https://fraser.stlouisfed.org/title/1099>).

подхода към фискална политика за следващите две десетилетия. Тази промяна е свързана не само със стремежа за постигане на поставената цел за ниска безработица, но преди всичко с използването на дефицитното финансиране за нейното осъществяване. За разлика от предходния период (1946 - 1960) бюджетният дефицит не се разглежда като приоритетен проблем, а като средство за решаване на проблема с безработицата.

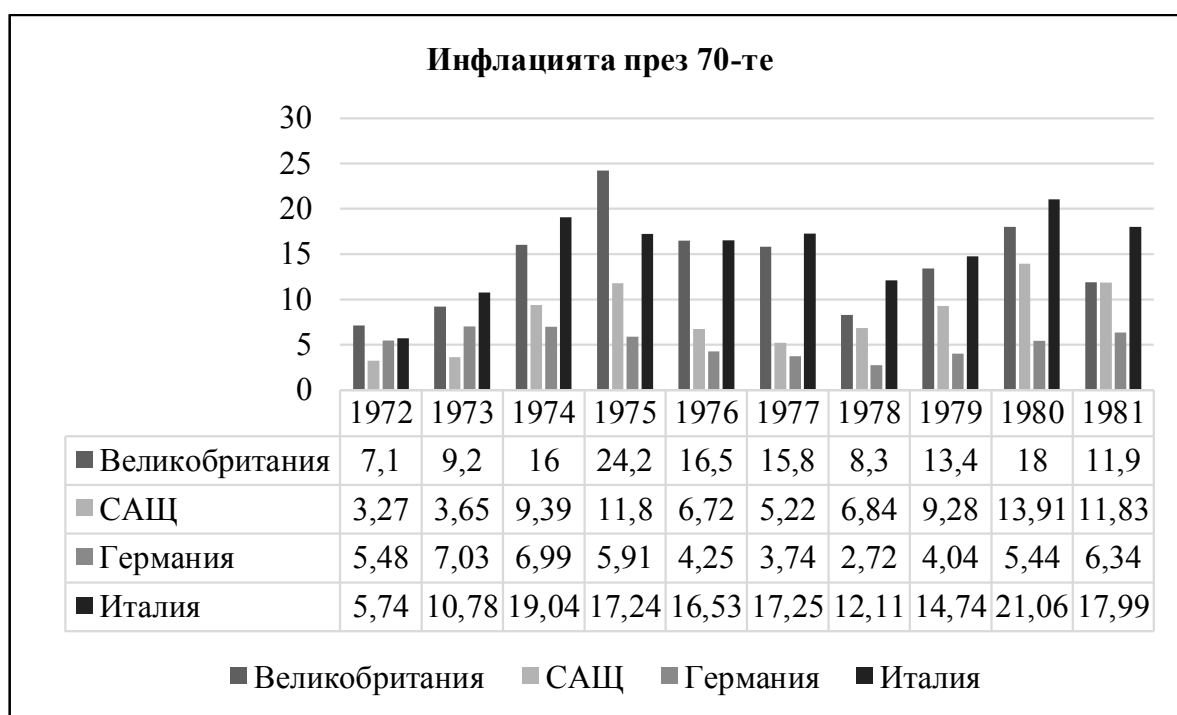
Анализираната в този параграф взаимозависимост между причините за възникване на една теория, самите теоретични идеи и съответната им макроикономическата политика за стабилизация по примера на кейнсианската теория са потвърждение на изследователската теза за наличието на триединна връзка между кардиналните промени в реалната икономика, възникването на нова икономическа парадигма и коренната промяна в макроикономическата политика в отделните страни.

2.2. Монетаризмът и новата класическа макроикономика – втората значима революция в макроикономиката – причини, теоретични идеи и политика

След първоначалния ентузиазъм около възможностите на дискреционната фискална политика, утвърдила се след края на Втората световна война и продължила до края на 70-те години на миналия век, развитието на макроикономическата теория и новите факти налагат промяна във възгледите за провежданата политика. Подобно преориентиране на макроикономическата политика е резултат на появили се неблагоприятни тенденции в края на 70-те години.

Какви са новите факти? След петролната криза от 1973 г., когато Организацията на арабските страни износителки на петрол (ОАРЕС) налага петролно ембарго на някои развити страни и цената на петрола се повишава 4 пъти (от 2,90 долара за барел през октомври 1973 на 11,65 долара за барел през март 1974), инфлацията в повечето водещи икономики (с изключение на Германия) достига двуцифрени стойности в следващите години (вж. фиг. 2). Разбира се петролното ембарго на ОАРЕС към САЩ е предизвикано от действията на администрацията на президента Р. Никсън, която през 1971 г. отменя конвертируемостта на долара в злато и с това се слага край на Бретън-Удската система на управление на валутните курсове. В резултат доларът рязко се обезценява и това води до значителни загуби на страните, произвеждащи петрол. Политическата капка, стартираща процеса на ембаргото,

е подкрепата, която САЩ оказват на Израел през октомври 1973 г. във войната с Египет и Сирия.

Източник: съставена по данни от *InflationEU*³⁸.

Фиг. 2. Инфлацията през 70-те години в четири развити страни

В същото време реалният БВП намалява и наред с инфлацията икономиките на развитите страни изпадат в рецесия с увеличаване на безработицата. Това явление на икономическа стагнация, съчетана с висок процент безработица и висока степен на инфлация, е непознато дотогава. В макроикономическата теория се подлага на съмнение съществуването на отрицателна връзка между инфлацията и безработицата, известна като „крива Филипс” (зависимост, която е в основата на провежданата кейнсианска политика на „фина надстройка”³⁹). Теоретичната конструкция на кейнсианската парадигма не е в състояние да обясни новите явления, известни като стагфлация.

³⁸ <https://www.inflation.eu/inflation-rates/great-britain/historic-inflation/cpi-inflation-great-britain.aspx>

³⁹ Вж. Мавров, Хр. Макроикономически зависимости на безработицата. Варна: Стено, 2007, с. 79.

Този теоретичен вакуум се запълва от новата класическа макроикономика, свързана с имената на Р. Лукас и Т. Сърджант. Те разработват радикално нов макроикономически подход, в чиято основа е теорията за рационалните очаквания⁴⁰. В теоретичната схема на новата класическа макроикономика икономическата система сравнително бързо се саморегулира на основата на рационалния избор на индивидите. Рационалните очаквания на субектите като цяло правят излишно въздействието на фискалната и на паричната политика, както и усилията за стабилизиране, които по-скоро забавят, отколкото ускоряват икономическия растеж.

Централният въпрос, на който новите класици се опитват да дадат теоретично обяснение е какво предизвиква високата инфлация през 70-те години на ХХ век. Те търсят причината за разпадането на обратната връзка между инфлация и безработица и смятат, че това не са петролните шокове (така твърдят кейнсианците), а активната фискална и парична политика от кейнсиански тип, провеждана в предходния период, като трансмисионният канал е свързан с рационалните очаквания. Фундаментът на новата класическа макроикономика е представен в работите на Р. Лукас с „критиката на Лукас“ и кривата на предлагане на Лукас, както и Т. Сърджант за теорията за инфлационна и дефлационна политика.

Макроикономистите приемат, че новата класическа макроикономика представлява **втората голяма революция** в развитието на макроикономиката след кейнсианската. Разбира се, нейното появяване не идва на празно място. От една страна, това е новата икономическа ситуация през 70-те. „Както Великата депресия ражда съвременна макроикономика, така със сигурност ускоряването на инфлацията в края на 60-те и началото на 70-те години на миналия век води до монетаристката контрареволюция“⁴¹. От друга страна е саморазвитието на самата макроикономическа теория в резултат на идейните спорове между кейнсианството и некейнсианските теоретични направления. Да припомним заявеното от О. Бланшар, че ако не беше Фридмън, нямаше да се появи Лукас. Именно М. Фридмън и монетаризмът, и неговата кейнсианска

---

⁴⁰ Самата идея за рационалните очаквания е на Дж. Мут от 1961 г. Виж Muth, J. Rational Expectations and the Theory of Price Movements. // *Econometrica*, 1961, Vol. 29, №3, pp. 315-335.

⁴¹ Snowdon, B., H. Vane. Цит. съч., 2005, с. 9.

критика подготвят появата на новата класическа макроикономика на Лукас и Сърджант. „Предизвикателството на Фридмън към Кейнс довежда до революцията на рационалните очаквания“⁴², заявяват и Сноудън и Вейн. Значителната приемственост между монетаризма и новите класици и особено изводите им за икономическата политика дава основание на Дж. Тобин да нарече последните „монетаристи II“⁴³.

Всъщност, в теоретичен аспект, началото на критиката към кейнсианските идеи започва именно М. Фридмън още през 1956 г. със статия за количествената теория за парите⁴⁴, продължава с фундаменталния му (в съавторство с А. Шварц) труд за паричната история на САЩ и достига своя връх през 1968 г. с основополагащата статия за ролята на паричната политика⁴⁵, където се въвежда фундаменталната концепция за естественото равнище на безработица и ролята на адаптивните очаквания за изместване на краткосрочната крива на Филипс. За монетаристите замяна между инфлация и безработица може да има само в краткосрочен период. В дългосрочен план кривата на Филипс е вертикална при естественото равнище на безработица. Този извод прави неефективна парична политика, насочена към намаляване на безработицата⁴⁶. Милтън Фридман е първият значим критик на ортодоксалното кейнсианство. Той твърди, че парите, а не фискалната политика влияят върху съвкупното търсене. В същото време е против използването на дискреционни мерки за стабилизиране на икономиката около потенциалното производство не само в областта на фискалната политика, но и на паричната политика. Неговият съвет е да се увеличава паричната маса с темп, равен на темпа на икономическия растеж, оставяйки икономиката да се самоприспособява към дългосрочното равновесие.

---

⁴² Snowdon, B., H. Vane. Цит. съч., 2005, с. 89.

⁴³ Aurélien, G. The New Classical Explanation of the Stagflation: A Psychological Way of Thinking, 2016, p. 9 (<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01281962/document>).

⁴⁴ Friedman, M. Quantity Theory of Money-A Restatement, 1956. // In The New Palgrave: A Dictionary of Economics (edited by John Eatwell, Murray Milgate, Peter Newman), 1987, Vol. 4. New York: Stockton Press, London: Macmillan, pp. 3-20. (https://miltonfriedman.hoover.org/friedman_images/Collections/2016c21/Palgrave_1987_c.pdf).

⁴⁵ Фридмън, М. За ролята на паричната политика. // Икономическа мисъл, 1995, №3, с. 75-92.

⁴⁶ Вж. Мавров, Хр. Цит. съч., 2007, с. 76-81.

За новите класици хипотезата за рационалните очаквания прави безсмислена паричната политика дори и в краткосрочен период – изключение съществува, само ако действията на централната банка са неочаквани. Така между монетаризма и новата класическа макроикономика има съвпадение по отношение на крайните изводи – отричат дискреционната стабилизационната политика чрез „фина настройка“ и залагат на правила. Това касае и фискалната и паричната политика. Самият Лукас признава тази обща черта между двете теоретични школи.

Възникналият консенсус по отношение на вертикалния характер на дългосрочната крива на Филипс при естественото равнище на безработица означава, че паричната политика има малък или вероятно никакъв ефект върху реалната икономика (безработица и брутен продукт) в дългосрочен период. Този теоретичен извод, наред с ускоряването на инфлацията през 70-те години, е в основата на съществени институционални промени в развитите страни, насочени към **независимост на централните банки** от фискалната власт.

Независимо че, както ще се види впоследствие, монетаризмът и новата класическа макроикономика също се подлагат на критика от неокейнсианството, трябва да се отчете че насоката към независимост на централните банки до Великата рецесия от 2008 г. се приема от макроикономистите като едно от големите постижения на новата „революция на рационалните очаквания“ в институционалната област. Разбира се, независимостта на централните банки на отделните страни не се получава едновременно, навсякъде и в еднаква степен. Тя е продължителен процес и съществува в рамките на значително разнообразие. Американската централна банка (ФРС) е изградена през 1913 г. и заедно с германската Бундесбанк, възникнала през 1957 г. и смятана за образец на автономност, придобиват политическа и икономическа независимост⁴⁷ далеч преди инфлацията през 70-те години. Централните банки на други развити страни се насочват към независимост от правителствата значително по-късно. Например Франция осигурява такава независимост

---

⁴⁷ Независимостта на централните банки има различни измерители, изградени на база индекси. Освен това някои автори различават независимост от автономност. Arnone, M. et al. Central Bank Autonomy: Lessons from Global Trends. 2008. IMF Staff Papers advance online publication, 23.09.2008.

през 1993 г., Великобритания – четири години по-късно, а Швеция, където възниква първата в света централна банка, законодателно урежда статута за независимост през 1999 г.⁴⁸ При въвеждането на „новата рамка на паричната политика“ за икономиката на Обединеното кралство на 6 май 1997 г., която установява „оперативна независимост“ за английската ЦБ, министърът на финансите Гордън Браун казва в официално изявление: „Ако имаме дългосрочна рамка, ще изградим напълно надежден механизъм за осъществяване на парична политика за нуждите на икономиката, а не да се следват краткосрочни политически съображения, насочващи паричното предлагане. Трябва да премахнем подозрението, че краткосрочните съображения на политическите партии влияят върху определянето на лихвените проценти“. Разбира се, могат да се потърсят и други аргументи за стъпката към независима централна банка на Англия, например изискванията, залегнали в Договора от Маастрихт от 1991 г. Но последващото развитие, включително и Брекзит, показва, че не членството в европейския паричен съюз, а по-скоро постигането на стабилна инфлационна среда в дългосрочен период е истинската причина за тези мерки. „Искам да създам дългосрочна рамка за икономически просперитет... Искам да се откъсна от политиката на следване на циклични колебания на икономиката от предишни години“⁴⁹, заявява Браун през 1997 г.

С други думи, онова, което е важно от представения по-горе преглед на развитие на макроикономическите идеи е, че те водят до съществена промяна в осъществяваната политика, подкрепена и от институционални изменения. На основата на теоретичните постижения на монетаризма и новата класическа макроикономика се засилват впоследствие и теоретичните и емпиричните изследвания, доказващи ясна отрицателна връзка между независимостта на централната банка и инфлацията⁵⁰.

---

⁴⁸ Ingves, S. The relationship between the Swedish Riksbank and the Riksdag. Speech by Mr Stefan Ingves, Governor of the Sveriges Riksbank, at the Sveriges Riksdag (Swedish parliament). Stockholm, 8.06.2007 (<https://www.bis.org/review/r070611a.pdf>).

⁴⁹ 1997: Brown sets Bank of England (http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/may/6/newsid_3806000/3806313.stm).

⁵⁰ Вж. Bade, R., M. Parkin. Central Bank laws and monetary policy. Working Paper, University of Western Ontario, 1988; Alesina, A., L.H. Summers. Central bank independence and Macroeconomic performance: Some comparative evidence. // Journal of Money, Credit and Banking, May, 1993.

В резултат на това се оформя широк консенсус сред макроикономистите, че оптималният статут на централната банка трябва да се основава на принципа на независимост и ясен мандат за основна цел – ценова стабилност, насочена към ниска инфлация от около 2%. Това на практика означава и отказ от дискреционна парична политика, осъществявана в годините на кейнсианска доминация. Този консенсус има силно въздействие върху законодателството на централните банки. Докато индексът за независимост на централните банки е бил нисък и стабилен между 1972 г. и края на 80-те години на миналия век, то след това той нараства, достигайки връх преди финансовата криза от 2008 г. В изследване на МВФ от 2003 г. се твърди, че въз основа на множеството теоретични и емпирични проучвания през 80-те и 90-те години, които обосновават макроикономическите предимства на независимостта на централните банки, в повечето страни, независимо от степента на икономическото си развитие, ЦБ са получили по-високи нива на автономия през последните няколко десетилетия. ЦБ в развитите икономики продължават да се ползват с по-голяма автономия от тези в развиващите се страни, но в края на 2003 г. всички групи държави показват индекси на политическа и икономическа автономия, които са по-високи от постигнатите от развитите икономики в края на 80-те години⁵¹.

Освен върху **независимостта на централните банки** монетаризмът и новата класическа макроикономика оказват радикално влияние и в друга посока – **дискреционната макроикономическата политика** (т.нар. „фина настройка“ на икономиката) се оказва изцяло дискредитирана. В повечето развити страни в началото на 80-те години се забелязва тенденция към намаляване на прякото участие на правителството в осъществяването на икономически програми и стремеж към намаляване на дефицита в бюджета. Заедно с това се обявява и желание за намаляване на антицикличното използване на фискалната политика. Причината е, че в редица страни, прилагали активна антициклична политика, се забелязва значително нарастване на отношението „дълг - БВП“. Попадането в капана на дълга през този период е резултат от значителното изпреварване на държавните разходи над приходите в бюджета. В САЩ увеличаването на разходите при спад на БВП и ограничаването им при подем е политика, която е прекъсната по времето на

---

⁵¹ Arnone, M. et al. 2008. Цит. съч., с. 25.

президентството на Р. Рейгън. През този период силното нарастване на дълга в САЩ го превръща в проблем и поставя на дневен ред въпроса за неговото контролиране в определени граници⁵². В Европа фискалната политика няма така явно изразен антицикличен характер както в САЩ – разходите и приходите не следват стриктно икономическите колебания. Бюджетните разходи нарастват постепенно всяка година, без да нарастват бюджетните приходи. Проблемът е, че голяма част от държавните разходи нямат инвестиционен характер, а са насочени към осигуряване на принципите на „държавата на общото благоденствие“. Промените, които настъпват в развитите страни по отношение на използването на фискалната политика за стабилизация на икономиката, са насочени най-вече към драстично ограничаване на разходите с цел намаляване на пропорцията „дълг - БВП“.

Очертават се два основни проблема на макроикономическата политика. От една страна е разбирането, че съотношението „дълг - БВП“ за редица страни е преминало безопасните равнища и поради това трябва да се редуцира и поддържа в определени граници. От друга страна е стремежът за провеждане на определена стабилизационна политика. В този смисъл се налага мнението, че главното предизвикателство пред фискалната политика е да провежда антициклична политика, без да увеличава отношението „дълг - БВП“.

Основоположникът на новата класическа макроикономика Томас Сърджант (нобелов лауреат от 2011 г., сред първите 20 най-влиятелни живи икономисти според някои класации), в своя реч, наречена от някои „най-великата реч, произнасяна някога пред абсолвенти“, формулира 12 най-важни, според него, икономически концепции. Сред тях под номер 10 е и концепция, имаща отношение към разглеждания тук въпрос – ефективността на фискалната политика: „Гражданите винаги плащат, когато правителството извършва разходи: или днес, или утре, или явно чрез данъци, или скрито, чрез инфлацията“⁵³.

---

⁵² В САЩ от 2,7% през 1981 г. дефицитът нараства на 4,9% от БВП през 1992 г. Това изменение е резултат на т.нар. „рейгъномика“ или „икономика на предлагането“ – намаляването на данъците с цел стимулиране на икономиката не е съпроводено от съответно намаляване на общите правителствени разходи.

⁵³ Речта е произнесена през 2014 г. пред завършващите University of California, Berkeley студенти. Тя е двеминутна и се състои от 335 думи (<http://www.businessinsider.com/thomassargent-shortest-graduation-speech-2014-4>).

Не може да се отрече, че и през 2014 г. Сърджант последователно отстоява принципи, застъпени от него още през 70-те години. Но в този 10-ти принцип той не разказва цялата история и по този начин предполага неефективността на фискалната политика. Но историята има продължение. Разбира се, че гражданите плащат, в крайна сметка няма безплатен обяд. Големият въпрос е какво получават, когато плащат. Дали то е равно, по-малко или по-голямо от това, което плащат. С други думи въпросът е за ефективността на държавните разходи и по-общо за фискалната политика и намира израз в посоката и размера на мултипликаторите, в наличието или липсата на „изтласкващ“ ефект. И разминаванията започват отгук. И теоретично, и в емпиричните изследвания.

И така, след 80-те години макроикономическата теория се насочва към **анализ на ограниченията на дискреционната политика**. Кейнсианската активистична фискална политика има своя сериозен опонент в лицето на новата класическа макроикономика, монетаризма и теорията за реалния бизнес цикъл. Всички те от различен ъгъл акцентират върху ограниченията при прилагането на фискалната политика за краткосрочна стабилизация, но основните теоретичните възражения против фискалната политика могат да се сведат до две: **първото** поставя под въпрос техническата ефективност на подобна политика, **второто** – способността на политиците да действат национално отговорно, следвайки обществените интереси.

Техническата неефективност на фискалната политика намира проявление най-вече в наличието на времеви лагове и в неефективността на самите фискални инструменти.

Първо. Поради различни причини съществува значително забавяне във времето (лаг) от започването на рецесията до въздействието на предприетите мерки върху реалната икономика⁵⁴. Икономическата теория разграничава няколко вида лагове: лаг в данните, разпознавателен лаг, лаг в законо-

---

⁵⁴ Лагът, като аргумент против кейнсианската фискална политика, за пръв път е посочен от Блайндер и Солоу през 1974 г.: Blinder, A., R. Solow. *Analytical Foundations of Fiscal Policy*. The Economics of Public Finance. Washington: Brookings Institution, 1974. В съвременната литература проблемът с лага се отнася към институционалните фактори, опосредстващи влиянието на фискалната политика върху икономическата активност. вж. Capet, S. *The Efficiency of Fiscal Policy*. Working Paper №11, СЕРИИ, 2004, p. 9.

дателството, трансмисионен лаг и лаг в ефективността. С известна условност може да се допусне, че и за двата вида макроикономическа политика лагът в данните и разпознавателният лаг е еднакъв – от 2 до 4 месеца общо за двата лага. Освен това сред икономистите съществува съгласие, че при фискалната политика лагът в законодателството и трансмисионният лаг са значително по-големи отколкото при паричната политика.

Необходимо е специално да се подчертае, че доколкото фискалната политика борави с различни инструменти, то и трансмисионният лаг при нея ще зависи от типа на фискалните стимули или санкции. Например промените в данъците върху дохода имат трансмисионен лаг в рамките на месец и този лаг зависи от бързината, с която работодателите ще получат и приложат новата скала за облагане на дохода. В същото време държавните разходи, насочени към публични проекти, имат дълъг трансмисионен лаг, зависещ от избора на направления за осъществяване на проекти, провеждането на конкурси, сключването на договори и накрая подготовката на плана за работа. Що се отнася до лага в ефективността – т.е. времето, необходимо на съответните инструменти на макроикономическата политика да повлияят върху реалния БВП – няма единно разбиране. За М. Фридмън лагът в ефективността при паричната политика е „дълъг и променлив”. Р. Гордън смята, че той е по-скоро „кратък и променлив”, тъй като според негови оценки средно са необходими 7-8 месеца, за да се усети влиянието на промените в паричното предлагане върху реалното производство⁵⁵. С известни резерви може да се приеме, че лагът в ефективността при фискалната политика е сравним с този при паричната политика – някъде около 6-8 месеца.

Анализът на лаговете в паричната и фискалната политика показва, че различие в полза на паричната политика съществува само при законодателния лаг. Гордън изчислява този лаг за паричната политика на по-малко от 1 месец⁵⁶. При фискалната политика законодателният лаг обикновено е голям, но зависи от институционалното устройство и институционалните механизми на съответните страни. Например в САЩ за някои законодателни актове

---

⁵⁵ Gordon, R. *Macroeconomics*. Pearson, 1990, pp. 224-225.

⁵⁶ За САЩ този лаг е предопределен от ежемесечните срещи на Комисията по операции на открития паричен пазар към ФРС на САЩ. Gordon, R. Цит. съч., 1990, pp. 524-525.

са необходими повече от година. Разбира се има и случаи на изключителна експедитивност в работата на американския конгрес, както през 1975 г., когато предложеното от президента Дж. Форд временно намаляване на данъците се въвежда само за два месеца.

Като цяло обаче, именно поради законодателния лаг, лагът във фискалната политика надвишава лага в паричната политика средно с повече от половин година. Възниква въпросът може ли на тази основа да се твърди, че фискалната политика няма потенциал при постигането на краткосрочни макростабилизационни цели. Отговорът не може да е категоричен, тъй като само лагът не е достатъчен критерий при избора на инструменти за макроикономическа стабилизация. Трябва да се отчитат също и възможните ефекти на фискалната и паричната политика върху други макроикономически цели: икономическия растеж, държавния дълг и социалната справедливост.

В рамките на самата фискална политика съществуват различия в лаговете при автоматичните стабилизатори и при дискреционната фискална политика. Някои икономисти приемат, че поради особеностите на политическия процес на вземане на решения, лагът при автоматичните стабилизатори е по-малък отколкото при дискреционните мерки. Именно заради лаговете в действието на ФП автоматичните стабилизатори се оказват предпочитани пред дискреционните мерки. Тази промяна в макроикономическата политика е в пълно съзвучие с отказа от дискрециите в полза на правилата след 80-те години. Политика, която е в теоретичния арсенал на монетаристите и новата класическа икономика.

Но трябва да се отчита фактът, че използването и силата на автоматичните стабилизатори теоретично зависят от размера на публичния сектор, степента на прогресивност на данъчната система и величината (щедростта) на обезщетенията за безработица. Емпирично е доказано, че автоматичните стабилизатори ограничават макроикономическите шокове само частично и поради това дискреционните фискални мерки могат да бъдат необходим допълнителен начин за изглаждане на асиметричните шокове. Това се отнася особено до страните от Еврозоната и разбира се тези фискални мерки трябва да са добре планирани⁵⁷.

---

⁵⁷ Capet, S. The Efficiency of Fiscal Policy. Working Paper №11, CEPII, 2004, p. 22.

Второ. В макроикономическата теория до глобалната криза нарастваща популярност придобива възгледът за неефективността на инструментите на фискалната политика. Според критиците на кейнсианската теория ефектът на данъците и държавните разходи е или незначителен, или дори изобщо не въздейства върху икономиката. Формите на проявление на тази неефективност намират теоретичен израз основно в принципа на рикардианска еквивалентност, ефекта на „изтласкване” и размера и посоката на действие на мултипликаторите.

Крайна форма на приложение на този възглед, основаващ се на фактора време и бъдещите очаквания, е **принципът на рикардианска еквивалентност**⁵⁸, защитаван от новата класическа макроикономика. Според него ефектът на всеки лев (евро, долар), който държавата изразходва, се неутрализира от съответното намаляване на частните разходи. Няма значение какъв е източникът за финансиране на тези разходи – дали чрез повишаване на данъците, или чрез увеличаване на дефицита – днешните заеми представляват по-високи бъдещи данъци. С други думи бюджетните дефицити не оказват положително влияние върху съвкупните разходи, т.е. фискалната политика е неефективна.

От една страна, рикардианската еквивалентност се критикува от няколко позиции. Онези теоретични допускания, върху които се гради хипотезата за неефективността на фискалната политика не съществуват в действителността – вместо сигурност се наблюдава несигурност по отношение на утрешния ден, поведението на днешното поколение едва ли има алтруистични мотиви по отношение на бъдещото поколение. Единият аспект на критика е по отношение на ликвидността. Има домакинства, които са ограничени по отношение на ликвидността и затова се възползват от всяко данъчно намаление, за да увеличат потреблението си, или пък да намалят потреблението си при данъчно увеличение – типично кейнсианско поведение. Друг аспект на критиката е по отношение на времевия хоризонт, в рамките на който домакинствата оптимизират поведението си. Новата класическа макроикономика приема, че този хоризонт е достатъчно дълъг и хората определят поведението си днес с оглед на фискалните тежести, които ще оставят на бъдещите поколения. Критиката е именно в това, че хоризонтът на домакинствата, особено на тези с ниски доходи, е достатъчно къс, за да проявяват алтруизъм към следващите поколения⁵⁹.

---

⁵⁸ Вж. Владимирова, В. и др. Макроикономика, Варна: Стено, 2015, с. 275.

⁵⁹ Capet, S. Цит. съч., 2004, с. 8.

От друга страна, **емпиричните изследвания** не отхвърлят категорично принципа за рикардианска еквивалентност. При определени условия, когато рационалната граница на дълга е надмината (съвременни примери са Гърция и Италия), страната е изправено пред неплатежоспособност и предстоят сериозни фискални ограничения. В някои страни има приети фискални правила, които ограничават размера на дълга по отношение на БВП (т.нар. златно правило). В тези условия, дори и при домакинства с краткосрочен хоризонт на поведение, може да се очаква приспособяване на тяхното спестовно поведение пред опасността на бъдещо повишаване на данъците – с други думи частично действие на рикардианската еквивалентност е възможно.

Промените на данъците върху личния доход в САЩ през 1964 г., 1968 г. и 1975 г., предприети с цел икономическа стабилизация, са неутрализирани от изменения в личните спестявания. Освен подходните данъци като стабилизационен инструмент могат да се използват данък добавена стойност и акцизните данъци. Наред с дългия законодателен лаг съществен недостатък на тези данъци е, че по време на рецесия, докато се води дебатът в народното събрание за приемане на подобни мерки, населението може веднага да прекрати покупките на стоки с дълготрайна употреба в очакване, че с намаляване на посочените данъци след няколко месеца стоките ще поевтинят. Така рецесията през този период, който може да се окаже и няколко тримесечия, ще се задълбочи. Промените в държавните разходи също може да са неефективни. И в теорията, и в емпиричните проучвания се установява, че мултипликаторът на държавните разходи е по-голям от данъчния мултипликатор. Основните недостатъци на държавните разходи, в сравнение с данъците като инструменти за стабилизация, са, че ефектът на държавните разходи макар и по-силен е доста по-забавен във времето. Освен това административното насочване и усвояване на големи суми от бюджета обикновено е съпроводено с ниска ефективност и често предизвиква конфликт на интереси за сферите на използване на средствата. Тук отново силно политическо влияние върху икономическата целесъобразност оказват „групите със специални интереси”.

Има и **емпирични свидетелства** в подкрепа за ефективността на фискалната политика в кратък период. Сред водещите макроикономисти, тестващи кейнсианската теория, са О. Бланшар, Р. Пероти, Дж. Гали, А. Фатас, И. Михов, С. Фишер. Например Бланшар и Пероти през 1999 г., използвайки

статистическия VAR анализ за САЩ в периода след войната, установяват, че действат теоретичните зависимости – нарастването на държавните разходи увеличава БВП, а увеличаването на данъците намалява БВП. Но този ефект е слаб и с лаг, който е променлив и зависи от различни условия. Според повечето макроикономически модели фискалните мултипликатори са положителни в краткосрочен период, но в дългосрочен клонят към нула. Краткосрочните мултипликатори са малки, близки до 1, като диапазонът им е между 0,6 и 1,3, в зависимост от моделите, чрез които се оценяват, както и според оценяваните страни⁶⁰. Освен това държавните разходи и в по-малка степен данъците изтласкват частните инвестиции – това означава, че балансирано-бюджетната фискална експанзия ще има ясно изразен негативен ефект върху частните инвестиции. Изводите, до които стигат и другите посочени автори, са аналогични. Основното заключение от техните изследвания е, че фискалната експанзия оказва положителен краткосрочен ефект върху производството⁶¹. В по-нови изследвания, след кризата от 2008 г., се потвърждава положителният, макар и малък, ефект на държавните разходи върху БВП⁶².

През 90-те години в емпиричната литература се оформя ново направление, обединено под наименованието **некейнсиански ефекти на фискалната политика**⁶³. То е резултат на нетрадиционните ефекти от прилагането на фискалната политика в някои европейски страни през 80-те. В Дания през 1983-1986 г. и в Ирландия през 1987-1989 г. силни фискални рестрикции довеждат до бум в частното потребление и инвестициите и до високи темпове на растеж. Тези факти се обвързват с теоретичните идеи на новата класическа макроикономика за рационални очаквания на икономическите агенти и за рикардианско поведение на домакинствата. Когато очакванията са рационални, ефектите на определена фискалната политика са зависими от нейната продължителност и начин на финансиране на разходите. Ако днешните разходи са финансирани за

---

⁶⁰ Capet, S. Цит. съч., с. 9.

⁶¹ Blanchard, O., R. Perotti. An Empirical Characterization of the Dynamic effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output. NBER Working Paper Series WP 7269, 1999, pp. 24-25.

⁶² Владимирова, В. Фискална политика и макроикономическа стабилизация. Варна: Степно, 2011, с. 78-82; Afonso, A. The Macroeconomic Effects of Fiscal Policy. Applied Economics, Taylor Francis (Routledge), 2011, p. 16. (<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00719484/document>).

⁶³ Владимирова, В. Цит. съч., 2011, с. 53-62.

сметка на бъдещо намаляване на разходите, поведението на домакинствата, що се отнася до потреблението, им няма да се промени, защото постоянният доход не ще претърпи промени. Ако сегашните разходи се финансират за сметка на бъдещи по-високи данъци, то резултатният постоянен доход ще се намали, оттам и потреблението ще падне и държавноразходният мултипликатор ще стане отрицателен – т.е. противоположно на кейнсианския трансмисионен механизъм, затова се наричат некейнсиански ефекти.

Сред първите, представящи подобни доказателства, са М. Пагано и Ф. Гайвази⁶⁴. Това ново направление разработва модели, доказващи, че не експанзионистичната, а рестриктивната фискална политика има стимулиращо въздействие върху производството – навлиза терминът „експанзионистична фискална рестрикция“ (expansionary fiscal contraction (или consolidation). В изследване от 2011 г. А. Афонсо⁶⁵ показва, че изследваната проблематика се проявява по различен начин в САЩ, Великобритания, Италия и Германия. Докато в САЩ се наблюдават традиционните кейнсиански ефекти, във Великобритания има частично изтласкване и некейнсиански ефекти, но като цяло мултипликаторите са положителни. Некейнсиански ефекти се наблюдават в последните две страни – при разходна експанзия намалява и потреблението и частните инвестиции. Некейнсиански ефекти в България за периода 1986-2004 г. се установяват от М. Нейчева. Данъчната ни политика въздейства върху БВП по традиционния кейнсиански модел, но дискреционните разходни интервенции влияят негативно върху БВП в краткосрочен план – т.е. има некейнсианско поведение. Оттук следва и препоръката за фискална консолидация като стимулираща икономиката политика⁶⁶.

Подробен обзор на емпиричната литература в тази област са правят Р. Хеминг, М. Кели и С. Махвоуз⁶⁷. Те обобщават резултатите от тези изследвания в няколко пункта:

---

⁶⁴ Giavazzi, F., M. Pagano. Can Severe Fiscal Contraction be Expansionary? NBER Macroeconomics Annual, MIT press, 1990; Giavazzi, F. T. Jappelli, M. Pagano. Searching for Non-Keynesian Effects of fiscal Policy. CSEF WP №16, 1999.

⁶⁵ Afonso, A. Цит. съч., 2011, с. 11-13.

⁶⁶ Neycheva, M. Non-Keynesian effects of Government Spending: Some implications for the Stability and Growth Pact. MPRA Paper №5277, 2007, pp. 25-26.

⁶⁷ Hemming, R., M. Kell, S. Mahfouz. The Effectiveness of Fiscal Policy in Stimulating Economic Activity – A Review of The Literature. IMF Working Paper, №208, 2002.

- Има успешни и неуспешни експанзионистични фискални рестрикции (фискални рестрикции, имащи стимулиращо въздействие върху производството). При успешните размерът на отрицателния мултипликатор е по-голям.

- Големите фискални рестрикции (големи в смисъл на по-продължителни или пък с по-значимо намаляване на отношението „дълг - БВП“) са най-ефективни.

- Първоначалните фискални условия (размер на дълга, степен на обезценяване на валутния курс) вероятно играят съществена роля (макар това да не се подкрепя от всички изследователи). Според Р. Пероти⁶⁸ предварителните макроикономическите условия могат да обяснят защо фискалната експанзия има положителен, т.е кейнсиански ефект в „добри времена“, но отрицателен, т.е. некейнсиански ефект в „лоши времена“, точно когато е необходима рестриктивна фискална политика.

- В противовес на традиционната теоретична литература, акцентираща върху влиянието на фискалните рестрикции върху частното потребление, в некейнсианската емпирична литература тези рестрикции имат значим ефект върху инвестициите и поради това и върху производството и растежа.

Независимо че посочените изследвания регистрират некейнсианско поведение на икономиката в резултат на дискреционна фискална политика, тези идеи не трябва да се приемат безрезервно. Това теоретично и емпирично направление има слабости, които ще обобщим в няколко пункта:

Първо, от направения преглед и анализираната литература се вижда, че некейнсиански ефекти има само в някои страни.

Второ, такива ефекти се наблюдават само в определени, сравнително кратки, периода от време.

Трето, възможна е и обратна причинно-следствена връзка: икономическият растеж може да намалява бюджетния дефицит, а не съкращаване на бюджетния дефицит да увеличава растежа.

Четвърто, възможно е също при тези изследвания да се изпускат важни факторни променливи. Например обезценяването на валутния курс, съпътстващо фискалната консолидация, може да повлияе положително на растежа чрез увеличаване на износа.

---

⁶⁸ Perotti, R. Fiscal Policy When Things are Going Bad. // Quarterly Journal of Economics, 1999, Vol. 114, №4, pp. 1399-1436.

За разлика от представените тук емпирични анализи за дискреционната фискална политика емпиричните изследвания за ефективността на фискалната политика в частта им за **автоматичните стабилизатори** (обикновено се посочват прогресивната данъчна система и помощите за безработни) са помалобройни и не така категорични. Едно от твърденията, доказани и емпирично, е, че съществува отрицателна зависимост между **големината на държавния сектор** и цикличните колебания в икономиката. Анализът на А. Фатас и И. Михов от 2012 г. показва, че размерът на държавните разходи е най-добрият индикатор за силата на автоматичните стабилизатори в страните от ОИСР. Големият държавен сектор се оказва най-значим стабилизатор, просто защото той контролира значителна част от съвкупното търсене⁶⁹. Друго изследване установява, че автоматичните стабилизатори намаляват цикличните колебания, но незначително – в порядъка от 6-20%, при това различията между отделните страни са съществени⁷⁰. Освен това се прави и изводът, че автоматичните стабилизатори са ефективни най-вече по отношение стабилизацията на частните потребителски разходи, но в незначителна степен по отношение на инвестициите. Що се отнася до шоковете откъм страна на предлагането, се смята, че автоматичните стабилизатори като цяло са неефективни⁷¹.

Може да се обобщи, че емпиричните проучвания показват, че е много трудно да се установи действителната роля на автоматичните стабилизатори върху цикличните колебания на производството. Интересен резултат, постигнат на основата на симулации с модели на общото равновесие, е, че автоматичните стабилизатори са силно чувствителни към някои структурни особености на икономиката като степента на номинална и реална негъвкавост на основните макроикономически променливи – особено на равнището на цените. В крайна сметка се стига до извода, че автоматичните стабилизатори трябва да се допълват от дискреционни мерки⁷².

---

⁶⁹ Fatás, A., I. Mihov. Fiscal Policy as a Stabilization Tool. // The B.E. Journal of Macroeconomics, Special Issue: Long-Term Effects of the Great Recession, 2012, Vol. 12, №3, p. 2.

⁷⁰ Capet, S. The Efficiency of Fiscal Policy. CEPII, Working Paper, 2004, №11, p. 12.

⁷¹ Andres, J., R. Domenech. Fiscal Rules and Macroeconomic Stability. Políticas Macroeconomicas en la UE UIMP. Sevilla, 2005, pp. 4-5.

⁷² Владимирова, В. Цит. съч., 2011, с. 157.

Неефективността на фискалната политика има и политически аспект. Теорията на икономическата политика предлага различни икономически решения на въпросите, свързани с инфлацията и безработицата, но изборът на някое от тях е преди всичко политически въпрос. Много често, а може би и винаги, определящи са не икономическата обосновааност и рационалност, а стратегическото поведение на „групите със специални интереси“⁷³. Фискалната политика освен стабилизационни има и други цели – преразпределение на ресурси и доходи. Тези цели могат и надделяват в навечерието на политически избори за сметка на икономическата целесъобразност от постигане на макроикономическа стабилизация. Именно политическият характер на фискалната политика прави доста по-трудно вземането на решения, целящи икономическа стабилизация, отколкото това може да направи една независима централна банка с нейната ежедневна парична политика⁷⁴.

Изследваното развитие на макроикономическите идеи през 60-те и 70-те години в посока от кейнсианството към монетаризма и новата класическа икономика показва, че тези нови теоретични идеи:

- са резултат от обективни причини – необходимостта да се обясни и намери решение на новия макроикономически феномен – стагфлацията;

- са резултат и на саморазвитието на икономическата теория както еволюционно (монетаристката критика на кейнсианството), така и революционно (появата на теорията за рационалните очаквания и вграждането ѝ в новата класическа макроикономика);

- водят до съществена промяна в осъществяваната политика, подкрепена и от институционални изменения.

С този анализ и през призмата на монетаризма и новата класическа макроикономика се потвърждава защитаваната в тази студия авторова теза за наличие на взаимна връзка между кардиналните промени в икономическата среда, възникването на новите теории и промяната в макроикономическата политика в отделните страни.

---

⁷³ Олсън, М. Възход и упадък на нациите: икономически растеж, стагфлация и социални ограничения. София: Златорогъ, 2001.

⁷⁴ Taylor, J.B. Reassessing Discretionary Fiscal Policy. // Journal of Economic Perspectives, 2000, Vol. 14, pp. 21-26.

Заклучение

Воденият между икономистите дебат относно периодизацията в развитието на макроикономическата теория откроява огромно разнообразие и липса на единство по отношение на нейните етапи. Плодотворен се оказва подходът за разглеждане на това развитие като резултат както на революционни изменения в теорията, така и на еволюционни изменения в резултат на теоретичната критика вътре в самата макроикономическа теория.

Двете големи революции в макроикономическите идеи – кейнсианството и новата класическа макроикономика – са породени от съществени, неблагоприятни, кризисни за икономическото развитие събития. Великата депресия от 1929 г. поражда кейнсианството, а стагфлацията от 1973 г. намира своето теоретично обяснение в новата класическа макроикономика. Монетаризмът започва своята теоретична критика към кейнсианството още през 1956 г., използвайки неговия методологичен инструментариум, изповядва коренно различна икономическа философия, единна с тази на новите класици. Така чисто еволюционно монетаристите подготвят условията за новата класика, която се различава от кейнсианството както в областта на позитивния, така и на нормативния анализ.

Изследваното развитие на макроикономическите идеи от 40-те години на XX век до глобалната финансова криза от 2008 г., започвайки от кейнсианството към монетаризма и новата класическа макроикономика, показва, че тези теоретични школи:

- На първо място, са резултат от обективни причини. Кейнсианството възниква като необходимост да обясни огромната и продължителна безработица в развитите страни от 1929 г. до Втората световна война. Монетаризмът и новата класическа макроикономика са призвани да дадат отговор и да намерят решение на новия макроикономически феномен – стагфлацията.

- На второ място, са продукт и на саморазвитието на икономическата теория както еволюционно (монетаристката критика на кейнсианството), така и революционно (появата на теорията за рационалните очаквания и вграждането и в новата класическа макроикономика).

- На трето място, водят до съществена промяна в осъществяваната политика, подкрепена и от институционални изменения. Кейнсианството въвежда експанзионистичната макроикономическа политика (преди всичко

фискална на основата на дефицитно финансиране), докато монетаристите и новите класици отхвърлят дискреционната макроикономическа политика, (най-вече фискалната политика) и я насочват към възприемането на правила. След 1980 г. на практика като основна форма на макроикономическа политика остава паричната политика с основна цел поддържане на ниска инфлация.

С направения в студията анализ се утвърждава авторската теза, че настъпването на кардинални кризисни промени в глобалната икономика води до възникването и развитието на нови теоретични идеи и школи и в резултат до промяна в целите и инструментите на макроикономическата политика в отделните страни. Следвайки установената логическа триединна взаимовръзка между кризисни събития, нови теории и нови политики за стабилизация, закономерно възниква въпросът може ли Великата рецесия от 2008 г. да доведе до нови идеи в областта на макроикономическата теория и политика. Той е основателен, защото опитите за бързо възстановяване на икономиките на развитите страни – САЩ, Япония и Европейския съюз – след Великата рецесия се оказват неуспешни. Инфлацията се задържа ниска, дори се стига до дефлация в някои страни. Лихвените равнища падат рекордно ниско и стигат до нулеви нива, а в някои страни стават отрицателни. Паричната политика, която от дълги години е основен вид стабилизационна политика в тези страни, попада в „капана на ликвидността“, не успява да върне инфлацията до целта, която централните банки си поставят – 2%, и не успява да стимулира разходите и растежа.

В тези условия някои икономисти преоткриват фискалната политика и нейната роля за макроикономическо стабилизиране. Нобеловият лауреат Кристофър Слим е убеден, че „уместната реакция би била фискално разширение – когато нашият лихвен процент е твърде нисък“⁷⁵ и насочва вниманието към фискалната теория за равнището на цените. Той смята, че тя би могла да даде отговор на важните въпроси, които се поставят, и да бъде надеждна теоретична основа за подходящата макроикономическа политика в такава ситуация. От друга страна, Скот Самър твърди, че е наложителна промяна в целта на паричната политика – вместо таргетиране на инфлацията като цел да се избере номиналният БВП. Според Оливър Бланшар тези въпроси са част от по-широк дебат

---

⁷⁵ Интервю с проф. Слим по телевизия Bloomberg, 23.08.2017 (<https://www.bloombergtv.bg/nachalo/2017-08-23/parichna-vs-fiskalna-politika>).

за необходимостта от сериозно преосмисляне на макроикономическата теория и политика⁷⁶, поради нейната неадекватност да предвиди кризата и да намери ефективни решения за посткризисно възстановяване – дебат, който остава отворен.

Използвана литература

1. Владимиров, В. (2011) Фискална политика и макроикономическа стабилизация. Варна.
Vladimirov, V. (2011) Fiskalna politika i makroikonomicheska stabi-lizatsiya. Varna.
2. Владимиров, В. и др. (2005) Макроикономика. Варна: Стено.
Vladimirov, V. i dr. (2005) Makroikonomika. Varna: Steno.
3. Фридмън, М. (1995) За ролята на паричната политика. // Икономическа мисъл, №3, с. 75-92.
Fridman, M. (1995) Za rolyata na parichnata politika. // Ikonomicheska misal, №3, s. 75-92.
4. Кейнс, Д. (1991) Обща теория на заетостта, лихвата и парите. София: Христо Ботев.
Keynes, D. (1991) Obshta teoriya na zaetostta, lihvata i parite. Sofiya: Hristo Botev.
5. Мавров, Х. (2007) Макроикономически зависимости на безработицата. Варна: Стено.
Mavrov, H. (2007) Makroikonomicheski zavisimosti na bezrobotitsata. Varna: Steno.
6. Худокормов, Г. (2004) История экономических учений. Москва: Инфра-М.
Khudokormov, G. (2004) Istoriya ekonomicheskikh ucheniy. Moskva: Infra-M.
7. Олсън, М. (2001) Възход и упадък на нациите: икономически растеж, стагфлация и социални ограничения. София: Златорогъ.
Olson, M. (2001) Vazhod i upadak na natsiite: ikonomicheski rastezh, stagflatsiya i sotsialni ograniчениya. Sofiya: Zlatoroga.
8. Afonso. A. (2011) The Macroeconomic Effects of Fiscal Policy. Applied Economics, Taylor Francis (Routledge) (<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00719484/document>, 4.04.2019).

---

⁷⁶ Blanchard, O., G. D'Arizza, P. Mauro. Rethinking Macroeconomic Policy. IMF Staff Position Note. SPN/10/03, 12.02.2010 (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2010/spn1003.pdf>).

9. Albers, T., M. Uebele. (2015) The Global Impact of the Great Depression. Economic History Working Papers, №218, LSEPS (<http://eprints.lse.ac.uk/64491/1/WP218.pdf>, 3.04.2019).
10. Alesina, A., L.H. Summers. (1993) Central bank independence and macroeconomic performance: some comparative evidence. // Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 25, №2, pp. 151-162.
11. Amaral, P.S., J.C. MacGee. (2002) The Great Depression in Canada and the United States: A Neoclassical Perspective. // Review of Economic Dynamics, Vol. 5, №1, pp. 45-72 (<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.465.1103&rep=rep1&type=pdf>, 3.03.2019).
12. Andres, J., R. Domenech. (2005) Fiscal Rules and Macroeconomic Stability. // Politicas Macroeconomicas en la UE UIMP. Sevilla, pp.1-33 (http://www.ief.es/docs/destacados/publicaciones/revistas/hpe/176_Art1.pdf, 12.04.2019).
13. Arnone, M. et al. (2008) Central Bank Autonomy: Lessons from Global Trends. // IMF Staff Papers, Vol. 56, №2, pp. 263-296.
14. Aurélien, G. (2016) The New Classical Explanation of the Stagflation: A Psychological Way of Thinking, pp.1-36 (<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01281962/document>, 3.03.2019).
15. Basile, P., J. Landon-Lane, H. Rockoff. (2010) Money and Interest Rates in the United states during the Great Depression,. Working Paper 16204 NBER. (<http://www.nber.org/papers/w16204>, 13.03.2019).
16. BBC. On this day. 1997: Brown sets Bank of England (http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/may/6/newsid_3806000/3806313.stm, 20.03.2019).
17. Beaudry, P., F. Portier. (2002) The French Depression in the 1930s. // Review of Economic Dynamics, Vol. 5, №1, pp.73-99 (<https://pdfs.semanticscholar.org/d14f/000c526fea0f742453ad85159e94697f1f3c.pdf>, 13.03.2019).
18. Blanchard, O. J. (2014) How the Crisis Changed Macroeconomics (<https://www.weforum.org/agenda/2014/10/olivier-blanchard-financial-crisis-macroeconomics/>, 8.03.2019).
19. Blanchard, O. (2000) What Do We Know About Macroeconomics that Fisher and Wicksell Did Not? // Quarterly Journal of Economics, Vol. 115, №4, pp.

- 1375-1409.
20. Blanchard, O., G.D.'Ariccia, P. Mauro. (2010) Rethinking Macroeconomic Policy. IMF SPN/10/03 (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2010/spn1003.pdf>, 8.03.2019).
  21. Blanchard, O., R. Perotti. (1999) An Empirical Characterization of the Dynamic effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output. NBER Working Paper Series, WP 7269, pp. 24-25.
  22. Blaug, M. (1991) The Historiography of Economics. Aldershot, Brookfield: Edward Elgar.
  23. Blinder, A., R. Solow. (1974) Analytical Foundations of Fiscal Policy. The Economics of Public Finance. Washington: Brookings Institution.
  24. Capet, S. (2004) The Efficiency of Fiscal Policy. CEPII, Working Paper №11. pp.1-34. (<https://pdfs.semanticscholar.org/9a89/0cd106486de7d07c126e8160c5065c6e6928.pdf>, 6.03.2019).
  25. Dixit, A., J.E. Stiglitz. (1977) Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity. // American Economic Review, Vol. 67, pp. 297-308.
  26. Fatás, A., I. Mihov. (2012) Fiscal Policy as a Stabilization Tool. // The B.E. Journal of Macroeconomics Special Issue: Long-Term Effects of the Great Recession, Vol. 12, №3.
  27. Friedman, M. Quantity Theory of Money-A Restatement 1956. // The New Palgrave: A Dictionary of Economics (edited by John Eatwell, Murray Milgate, Peter Newman), Vol. 4. New York: Stockton Press, London: Macmillan, 1987. pp. 3-20. (https://miltonfriedman.hoover.org/friedman_images/Collections/2016c21/Palgrave_1987_c.pdf, 6.04.2019).
  28. Glyn, A. et al. (1990) The rise and fall of the Golden Age. // The Golden Age of capitalism (edited by S. Marglin, J. Schor). Oxford: Clarendon Press, pp. 39-125 (http://lipietz.net/ALPC/EGM/EGM_1986j-en1.pdf, 5.03.2019).
  29. Goodfriend, M., R. King. (1997) The New Neoclassical Synthesis and the Role of Monetary Policy. // NBER Macroeconomic Annual. Cambridge: The MIT Press.
  30. Giavazzi, F., M. Pagano. (1999) Can Severe Fiscal Contraction be Expansionary? // NBER Macroeconomics Annual. Cambridge: The MIT Press.
  31. Giavazzi, F., T. Jappelli, M. Pagano. (1999) Searching for Non-Keynesian

- Effects of fiscal Policy. // CSEF WP №16. pp. 1-29 (<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.9.2997&rep=rep1&type=pdf>, 20.03.2019).
32. Gordon, R. (1990) *Macroeconomics*. Pearson.
  33. Hemming, R., M. Kell, S. Mahfouz. (2002) *The Effectiveness of Fiscal Policy in Stimulating Economic Activity. A Review of The Literature*. IMF Working Paper 208.
  34. Ingves, S. (2007) *The relationship between the Swedish Riksbank and the Riksdag*. (Speech by Mr Stefan Ingves, Governor of the Sveriges Riksbank, at the Sveriges Riksdag, Swedish parliament). Stockholm (<https://www.bis.org/review/r070611a.pdf>).
  35. Singh, A. (2008) *Historical Examination of the Golden Age of Full Employment in Western Europe*. MPRA Paper № 24304 (<http://mpra.ub.uni-muenchen.de/24304/>, 10.04.2019).
  36. Snowdon, B., H. Vane. (2005) *Modern Macroeconomics. Its Origins, Development and Current State*. Edward Elgar Publishing, pp.1-803 (https://www.academia.edu/36111199/Modern_Macroeconomics_-_B._Snowdon_H._Vane_2005_WW.pdf, 10.03.2019).
  37. Snowdon, B., H. Vane. (1996) *The Development of Modern Macroeconomics: Reflections in the Light of Johnson's Analysis After Twenty-Five Years*. // *Journal of Macroeconomics*, Vol. 18, №3, pp. 381-401.
  38. Stiglitz, J., A. Weiss. (1981) *A Credit Rationing in Markets with Imperfect Information*. // *The American Economic Review*, Vol. 71, № 3. pp. 393-410. (<http://links.jstor.org/sici?sici=00028282%28198106%2971%3A3%3C393%3ACRIMWI%3E2.0.CO%3B2-0>).
  39. Sutch, R. (2018) *Reading Keynes At The Zero Lower Bound: The Great Depression, The Liquidity Trap, And Unconventional Policy*. // *Journal of the History of Economic Thought*, Cambridge University Press, Vol. 40, №03, pp. 301-334 (<https://doi.org/10.1017/S1053837217000013>, 20.02.2019).
  40. Kydland, F., E.C. Prescott. (1982) *Time to build an Aggragate Fluctuations*. // *Econometrica*, Vol. 50, №6. pp. 1345-1370.
  41. Lucas, R. (1972) *Expectations and the Neutrality of Money*. // *Journal of Economic Theory*, Vol. 4, pp.103-124.
  42. Muth, J. (1961) *Rational Expectations and the Theory of Price Movements*. //

- Econometrica, Vol. 29, №3, pp. 315-335.
43. Perotti, R. (1999) Fiscal Policy When Things are Going Bad. // The Quarterly Journal of Economics, Vol. 114, №4, pp. 1399-1436.
  44. Neycheva, M. (2007) Non-Keynesian effects of Government Spending: Some implications for the Stability and Growth Pact. MPRA Paper № 5277, pp 25-26.
  45. Taylor J. (1999) How the Rational Expectations Revolution has Changed Macroeconomic Policy Research. // Advances in Macroeconomic Theory (edited by J. Drèze). London: International Economic Association, Palgrave Macmillan.
  46. Taylor, J.B. (2000) Reassessing Discretionary Fiscal Policy. // Journal of Economic Perspectives, Vol. 14, №3, pp. 21-36.
  47. The Canadian Encyclopedia (<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/great-depression>).
  48. Vroey, M. (2003) The History of Macroeconomics Viewed Against the Background of the Marshall-Walras Divide. // HOPE Conference on „The IS-LM model: Its Rise, Fall and Strange Persistence”, April 25-27, 2003. Duke University (<https://ideas.repec.org/p/ctl/louvir/2004017.html>).
  49. World Economic Outlook. (2018) Challenges to Steady Growth. International Monetary Fund (<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/09/24/world-economic-outlook-october-2018>).
  50. Woodford, M. (1999) Revolution and Evolution in Twentieth-century Macroeconomics. // Frontiers of the Mind in Twenty-First Century (edited by Gifford). Harvard University Press.

**MACROECONOMIC THEORY AND POLICY
FOR MACROECONOMIC STABILIZATION – EMERGENCE
AND DEVELOPMENT UNTIL TO THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS
OF 2008-2009**

Assoc. Prof. Dr Hristo Mavrov

Abstract

The aim of the study is to prove that a link between major crisis economic events, macroeconomic theories and macroeconomic stabilization policies exists. On the basis of a historical analysis of the period between the Great Depression of 1929 and the Great Recession of 2008, it was found that each of the great theoretical achievements in the 20th century - Keynesian theory, Monetarism and the New classical macroeconomics, as well as macroeconomic policies, which they assume, arises in response to significant crisis changes

in the real economy. As a result of the Great Depression of 1929, Keynesian theory and the discretionary fiscal policy emerged. Stagflation in the early 1970s received its theoretical explanation from the monetarism and the new classical economy and the period of domination of monetary policy based on rules followed.

On this base conclusion is made of the existence of a universal and periodically recurring causal relationship between the dramatic economic events, the emergence and development of economic theories and the corresponding changes in the goals and instruments of macroeconomic policy in the different countries.

Keywords: *macroeconomic theory, macroeconomic policy, Keynesian theory, Monetarism, New classical macroeconomics.*

Съдържание

Въведение	44
Глава първа. Теоретичният дебат за етапите в развитието на макроикономическата теория	47
1.1. Макроикономическата теория като еволюционен процес	48
1.2. Макроикономическата теория като процес на революционни промени	49
Глава втора. От триумфа на кейнсианските идеи към доминация на монетаризма и новата класическа макроикономика в макроикономическата теория и политика	56
2.1. Кейнсианската теория – първата значима революция в макроикономиката – причини, теоретични идеи и политика	57
2.2. Монетаризмът и новата класическа макроикономика – втората значима революция в макроикономиката – причини, теоретични идеи и политика	62
Заклучение	80
Използвана литература	82
Резюме на английски език	86